

Ing.arch. Pavol Paňák, hosťujúci profesor
Drieňova 1/A, 821 01 Bratislava

Posudok habilitačnej práce Ing.arch. Alexandra Schleichera, PhD.

„Fenomén múzea – vývoj a smerovanie“

„Skutočné múzeá sú miesta, kde sa čas premenil na priestor.“

je tak trochu naivne patetická veta z posledného románu „Múzeum nevinnosti“ tureckého nositeľa Nobelovej ceny za literatúru /12.10.2006/ Orhana Pamuka. Vymyslený príbeh peripetíí osudovej lásky v ľahko ironických melodramatických okolnostiach končí zámerom hlavného hrdinu vybudovať múzeum svojej tragicky zahynuvšej milej. Príbeh ale v skutočnosti končí reálnym múzeom, ktoré autor románu v Istanbule zrealizoval a minulý rok otvoril. Teda reálne múzeum vymysleného príbehu. Paradox takejto reality je pre mňa síce neobvyklý, ale o to presvedčivejší dôkaz príťažlivosti fenoménu múzea v týchto časoch. Príťažlivosti, ktorá za cca. posledných 20 – 25 rokov mimoriadne narastá v celom kultúrnom svete. Architekt Schleicher boom tohto typologického druhu vo svojej práci niekoľkokrát pripomína a tým vlastne mimovoľne tému svojej habilitačnej práce legitimizuje ako nanajvyš zmysluplnú a aktuálnu.

Rozoberať, prečo je tomu tak, nie je cieľom jeho práce, aj keď sa viackrát tejto fundamentálnej otázky sprostredkovane dotýka. Odpovedať na ňu by určite presahovalo do oblastí psychológie, dejinnej identifikácie, mnohých podôb potreby poznávania a ešte mnohých iných. Tematika, ktorú si titulom svojej práce vymedzil je však nemenej rozsiahla. Príbeh permanentnej premeny múzea od jeho prvopočiatkov po dnes a stále nevyčerpatelný potenciál jeho možných podôb v blízkej, ale aj vzdialenej budúcnosti je neobyčajne zaujímavý. Snáď najzaujímavejší spomedzi ostatných typologických druhov stavieb kultúry a osvietenstva. Je zároveň pútavou vzorkou premien architektúry, jej vývoja s otvoreným koncom. Teda postihnúť fenomén múzea – jeho vývoj, ale najmä jeho smerovanie je nanajvyš ambiciózny cieľ a habilitant ho veľmi dobre splnil. Pri takejto rozsiahlej tematike je hneď spočiatku dôležité rozhodnutie o tých tematických okruhoch, ktoré budú akcentované, ktoré habilitant pokladá za charakteristické a ktoré stoja za pokus o podrobnejšie bádanie. Teda tie, ktorými budúci vývoj inštitúcie a architektúry múzea je a

bude determinovaný. Aj vo výbere týchto rozhodujúcich riadiacich okolností a javov preukázal habilitant dobrý inštinkt a premýšľavú rozvahu.

Osnova práce je postavená logicky. Po úvodnom vymedzení pojmu v nadnárodných muzeálnych štruktúrach a v domácom legislatívnom rámci, po ozrejmění štruktúrovania pojmov, vedných presahov, i stále narastajúcej druhovosti a hybridizácie múzeí, zhŕňa dejinný vývoj inštitúcie, ale aj jej architektonický rámec vždy v kontexte spoločensko-politických podmienok. Od počiatku až po záver sa celou prácou vinie rozhodujúca súvislosť podmieňujúca životaschopnosť a kultúrno-spoločenský dosah tejto inštitúcie, tj. dialektický vzťah obsahu múzea a architektonicko-priestorového rámcovania tohto obsahu. Podoba tejto inštitúcie bola vždy tiež reflexiou dejinných okolností a ich permanentnej premeny. Je preto významnou a neustále sa meniacou ustanovizňou sprostredkujúcou našu vôľu po poznaní, zážitok cez poznanie, poučenie a emóciu. Ako hovorí habilitant: "...muzeálna činnosť náležite zohľadňuje základnú ľudskú potrebu...".

Genéza múzea, jeho obsahu a poslania je zároveň neustálou premenou architektonicko-priestorového aspektu tohto typologického druhu. Habilitant vo svojom dejinnom prehľade tento aspekt primerane komentuje a zároveň ho vkladá do širších kontextov ostatných dobových architektonických reálií. Vymenúva a komentuje všetky rozhodujúce objekty až po vykryštalizovanie osobitného typologického druhu a sleduje potom jeho rôzne autonómne podoby až po súčasnosť a prognózu presahu tohto druhu s inými aktivitami. Osobitne sa pristavuje pri úkaze hľadania „ideálneho“ múzea či už v Boulléeho alebo neskôr v Le Corbusierovej schéme, pretože jav hľadania ideálnej schémy svedčí o zlomových chvíľach vo vývoji akéhokoľvek druhu architektúry a ktoré bezprostredne reflektujú zlomové okamihy kultúrno-historického vývoja.

Okrem hľadania ideálu je pozoruhodnou skutočnosťou komplexné kritické zhodnotenie dovtedajšej charakteristiky múzea pri počiatkoch neomuzeálneho obdobia v závere 19. a počiatku 20. storočia od A. Lichtwarka, J. C. Dana, J. Schustera, O. Neuratha a ďalších. Habilitant podrobne okruhy tejto kritiky ozrejmjuje, pretože ako správne posúdil aspekty, ktorých sa týkala, tieto sú vlastne dodnes stále platnými determinantmi tvorby múzeí. V každom prípade táto kritická analýza významne ovplyvnila nástup modernej muzeálnej budovy v 30. rokoch 20. storočia. Okrem Le Corbusierovej schémy „neobmedzene rastúceho múzea“, ktoré zakladá istú ideovo-formálnu líniu muzeálnej

architektúry, habilitant vyzdvihuje a komentuje Miesov zásadný príspevok ku konceptom muzeálnej budovy, v ktorej rozvíja svoje predchádzajúce princípy /napr. z Barcelonského pavilónu/ a ktoré podobu múzeí zásadne ovplyvnili /priestorová variabilnosť skrze otvorený pôdorys, vzťah exteriér – interiér, atď./ . Koncept, ktorý Mies o takmer 30 rokov neskôr realizuje svojou Novou Národnou Galériou v Berlíne.

V kapitolách venovaných povojnovému obdobiu habilitant sleduje a komentuje rozvoj podoby modernej múzejnej budovy až do záveru 80. rokov. Myslím, že sú tu uvedené všetky rozhodujúce muzeálne architektúry a ich priestorovo-formálne podobenstvá, ale aj odlišnosti. Rozsah od Jensenovej galérie Louisiany na brehu Öresundského prielivu z roku 1958 harmonicky vloženej do krajinného rámca a zdržanlivej architektúry až po výrazné gesto Pianovho a Rogersovho Centra Pompidou v Paríži zo 70. rokov je skutočne bohatá škála postihujúca podstatné okolnosti rozmanitých urbánnych kontextov, priestorové koncepty, architektonický vokabulár neskorej moderny, high-tech, postmoderny, i nastupujúceho dekonštruktivizmu. V Slovenských reáliách sú tu okrem iných obe architektonicky podstatné múzeá – Dedečkova SNG a Kuzmovo Múzeum SNP.

Za osobitne zaujímavú pokladám tú časť habilitačnej práce, v kapitolách ktorej sa zapodieva súčasným múzeom. Tu snáď najpresvedčivejšie predkladá vlastné úvahy a postoje zapodievajúc sa rozhodujúcimi okolnosťami, ktoré podobu súčasného múzea ovplyvňujú. Otázky vzťahov spoluprítomnosti architektúry a exponátov, ich vzájomné ovplyvňovanie sú kľúčové, stáleprítomné a neposkytujúce definitívnu uspokojivú odpoveď. Našťastie, pretože ako habilitant konštatuje: „...zaujímavejšia je pestrosť názorov na tieto problémy...“, alebo „...práve názorová pluralita vzťahu objektu a jeho obsahu pretavená do architektúry je to, čo najvýstižnejšie charakterizuje súčasnú múzejnú architektúru.“ Inými slovami, sú to otázky úlohy a miery architektúry ako mediátora zážitku z exponátu svojmu pozorovateľovi.

Ale sú to aj otázky odlišností poslania veľkých prestížnych muzeálnych komplexov či solitérov voči tzv. malým múzeám, ktoré sú v skutočnosti svojím zameraním, ale aj teritoriálnym rozšírením podstatné z dôvodov pestovania regionálnej kultúrnej identity a ktoré sú bohužiaľ ešte stále mimo oficiálnej pozornosti príslušných úradov či médií a ktoré najmä u nás prežívajú predovšetkým vďaka priazni lokálnych osvietencov. Téma malého múzea a jeho dnešného poslania či podoby by bola určite hodná osobitnej pozornosti už

nad rámec tejto habilitačnej práce. Muzeálne komplexy v podobe mestských súborov sú taktiež neobyčajne jedinečným javom v organizmoch miest, ktoré by si zaslúžili osobitné pojednanie, pretože sú v dejinách tohto typologického druhu stáleprítomné a sú pridanou hodnotou významovej a výrazovej kvality mestskej štruktúry.

Stať zapodieva sa otázkami zrodu muzeálnej budovy prostredníctvom novostavby, alebo premeny – adaptovania či konverzie pôvodne iných architektúr na múzeum otvára ďalšiu rozsiahlu tematiku, ktorá je tak stará ako je stará samotná inštitúcia múzea. Habilitant sa sústredil skôr na premenu inej typologickej substancie pre účely múzea a určujúcimi okolnosťami takejto premeny. Stále sa rozširujúci repertoár druhovosti múzeí predstavuje na príkladoch múzeí významných autoznačiek a ekologicky orientovaných múzeí.

Habilitant potom na konkrétnych vybraných múzeách prezentuje a podrobne rozoberá tie spoločné charakteristiky súčasného múzea, ktoré je možné zovšeobecniť v podobách jeho vývoja. Sú vybrané pregnannté, výstižné architektúry. Gehryho expresívna architektúra v Bilbao ako jeden z katalizátorov nových impulzov rozvoja mesta je „zakladajúcim“ impulzom trendu „exportu“ svojich pobočiek, ktorý realizujú prestížne muzeálne svetové inštitúcie /Guggenheim, Louvre, Centre Pompidou/. Pianova zdržanlivá architektúra na okraji Baselu /Beyelerova nadácia/ ako reprezentant tej línie, ktorá úlohu hlavného aktéra prenecháva exponátom v harmonickom priestorovom rámci a v perfektných svetelných podmienkach. Sizovo múzeum v Porto ako reprezentant racionálnej schémy a výraznej neagresívnej poetiky akou vládne tento majster – teda architektúra sprostredkujúca obe predom spomenuté polohy. Tate Modern ako reprezentant konverzie výraznej industriálnej architektúry, ktorú Herzog & de Meuron inteligentne, odvážne a pritom však zdržanlivo premieňajú na prestížnu ikonu inými stratégiami ako sú tie Gehryho. Iný príklad konverzie a doplnenia od kancelárie Ortner & Ortner je viedenský MuseumsQuartier, realizovaný v redukovanom rozsahu, kedy sa súčasný architektonický vokabulár jednoduchými avšak sebavedomými objemami usádza do historickej neskorobarokovej Erlachovej architektúry. Vzniká živý, pulzujúci areál. Andovo múzeum vo Fort Worth vlastniace neobyčajnú svetelnú atmosféru pochádzajúcu z kontextu transparentnosti, reflexie vodnej hladiny a japonskej tradície obdobných atmosférických okolností, ktorej je Ando vynikajúcim interpretom. Malé múzeá sú zastúpené Märkliho pôsobivou asketickou schránkou Josephsonových sôch bez

akéhokoľvek podporného zázemia a Nishizawovou škrupinou balancujúcou na rozhraní architektúry a sochy a ktorá je súčasťou neobyčajného muzeálno-výtvarno-teritoriálneho experimentu na ostrovoch prefektúry Kagawa. Robustné van Berkelovo Mercedes múzeum v Stuttgarte ako zástupný reprezentant ambiciózných architektúr múzeí /či megashowroomov/ bohatých automobiliek integrujúcich scénografickú prezentáciu automobilu už do podoby konceptu, ktorý je potom dôsledne, perfektne a draho realizovaný.

Aj keď sú to väčšinou príklady pochádzajúce spred 10 – 20 rokov, sú myslím dobre zvolené a primerane reprezentujú autorov zámer demonštrácie toho podstatného v súčasných prúdoch. Škoda, že okrem krátkej kapitoly v závere práce sa habilitant podrobnejšie nezapodieva témou rôznych úprav jestvujúcich budov múzeí, či ich súborov. Myslím, že to je z hľadiska dnešného aktuálneho diania v architektúre to najzaujímavejšie a zároveň je to preukazom fundamentálnej potreby akéhokoľvek múzea tj. potreby jeho rastu. Jednotlivé a vlastne tie najdôležitejšie príklady sa v texte na rôznych miestach uvádzajú /MOMA, Neues Museum, Kimbell Art Museum/, stratila sa však príležitosť koncentrovane zovšeobecniť úkaz jedinečnej spoluprítomnosti rozmanitých architektonických prístupov spravidla vynikajúcich majstrov k úlohám, ktoré vyžadujú sebareprezentáciu novej vrstvy a zároveň rešpekt k dielu predchodcu. To sú situácie dialógu, vrstvenia, odvahy a pokory zároveň. Samé o sebe sú takéto situácie vlastne osobitnou muzeálnou vrstvou prezentujúcou in situ a naraz prekotný vývoj najmä povojnovej architektúry až podnes. V žiadnej inej oblasti vstupovania do jestvujúcej architektonickej substancie sa za posledných cca. 15 – 20 rokov nepreukázala taká zaujímavá škála nových možných prístupov, zatiaľ pamiatkársky metodicky málo známych a nespracovaných, ako práve pri rozširovaní a úpravách múzeí. V texte habilitantom krátko uvedená Chipperfieldova rekonštrukcia Neues Museum v Berlíne získala v roku 2011 cenu Mies van der Rohe ako najlepšia európska architektúra práve za spomínaný citlivý prístup rovnovážne prezentujúci koexistenciu pôvodnej, vojnou výrazne poničenej architektúry a jeho nových vstupov. Stopy pohnutého, vojnou poznačeného osudu stavby sú tematizované ako súčasť expozície, sú ďalším príbehom zážitku tohto múzea. Chipperfield tu delikátne prezentuje príklad architektovej už spomínanej odvahy a úcty zároveň. Veď najmä preto je mu zverená pripravovaná rekonštrukcia ikony 20. storočia – Miesovej Novej národnej galérie. Alebo spôsob ako Sobejano a Nieto scelili historický súbor Joanneum múzea v centre Grazu ponorením nových ústredných vstupných

priestorov pod niveletu nádvorja a tak dnešným spôsobom reinterpretojú Peiovu stratégiu v Louvri spred 25. rokov.

V závere svojej práce architekt Schleicher predostiera trendy vývoja múzeí prostredníctvom vhodne zvolených príkladov pripravovaných, práve realizovaných a ukončených architektúr, ale aj prostredníctvom zovšeobecňujúcej úvahy. Pomenúva všetky relevantné znaky týchto trendov – z množovanie pobočiek prestížnych inštitúcií ako vytváranie nových ohnísk kultúrno-ekonomických aktivít /Bilbao efekt/, presahy muzeálnych aktivít a iných kultúrno-spoločenských oblastí, narastanie druhovosti /Kunsthalle, Schaulager/ a viaceré iné.

Z formálneho hľadiska mám niekoľko poznámok:

- pri vymenovávaní architektúr nie sú bezo zbytku dôsledne uvádzaní autori /napr. pri kultovom klasicistnom Altes Museum v Berlíne, hoci Schinkel je uvedený v iných súvislostiach/
- zopár nepresných výrazov /pochádzajúcich evidentne z „nemotorného“ prekladu/, či iných drobných omylov /Denise Scott Brown je žena, .../
- nazdávam sa, že okrem prezentovaných fotografií, vizualizácií, pôdorysov, rezov či schém pri kapitolách príkladov by si aspoň tie dôležité múzeá v ostatnom texte zaslúžili byť predstavené obrázkom /pre študujúcich, ktorí sa zoznamujú s témou napríklad/
- ostatný poznámkový aparát sa javí rozsiahly a relevantný

Habilitantova téma je neobyčajne rozsiahla, zložitá, zaujímavá a nanajväč aktuálna. Mnohé jej parciálne problémy by boli určite hodné samostatného bádania a spracovania. Preto oceňujem osobitne to, že pri takomto veľkom tematickom zábere udržal celistvosť práce tým, že sa koncentroval na rozhodujúce okolnosti témy.

Posúdiac úroveň habilitačnej práce Ing.arch. Alexandra Schleichera, PhD.

odporúčam

vymenovať ho za docenta v príslušnom odbore.

V Bratislave 26.02.2014

Ing.arch. Pavol Paňák